
POMOC PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA W SZKOLE I W PORADNI. STAN OBECNY I KIERUNKI ZMIAN

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest opracowany w oparciu o przegląd literatury oraz stan prawny w obecnym czasie regulujący sposób udzielania pomocy w systemie oświaty. W placówkach oświatowych – ośrodkach, przedszkolach, szkołach ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych, poradniach specjalistycznych, świetlicach socjoterapeutycznych i środowiskowych, w internatach i młodzieżowych ośrodkach, poradniach psychologiczno-pedagogicznych realizowane są zalecane zajęcia pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Artykuł przedstawia uwarunkowania sprzyjające optymalizacji i podnoszenia efektywności zalecanej pomocy pp obecnej w oświacie.

Słowa kluczowe: pomoc psychologiczna, pomoc pedagogiczna, placówki oświatowe.

Wprowadzenie

Rocznie każda poradnia pp dokonuje wielu diagnoz uczniów z różnymi trudnościami w funkcjonowaniu. Na ich podstawie wydaje setki dokumentów oświatowych opinii i orzeczeń. W każdym z tych dokumentów są liczne zalecenia opisujące wymagane postępowanie w odniesieniu do zaistniałych potrzeb dziecka, ucznia wynikających z jego cech, trudności czy niepełnosprawności. Pomaga jednak nie sama diagnoza, napisane w niej choćby najtrafniejsze zalecenia, ale konkretny specjalista, jego kompetencje, zapał, możliwości organizacyjne placówki, w której dziecko edukuje się lub do której uczęszcza na terapię.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie uwarunkowań sprzyjających optymalizacji i podnoszeniu efektywności zalecanej pomocy pp obecnej w oświacie. Istnieje bowiem szereg opracowań, które służą rozróżnieniu dobrze dobranej i niewłaściwej pomocy pp, ordynowanej w poszczególnych trudnościach. Praca ta nie ma na celu szczegółowego przedstawienia badań w odniesieniu do określonego typu pomocy (np. terapii logopedycznej, ponieważ objętość tego tekstu nie pozwala na takowe rozważania), ale przedstawienie opisu różnych czynników, dotyczących sytuacji i osób optymalizujących stosowanie pomocy oraz sprawia-

jących, że udzielana pomoc pp osiągnie swój cel, czyli poprawę funkcjonowania dzieci i młodzieży w ich drodze do osiągnięcia rozwoju.

1. Podstawy egzystencjalne i filozoficzne udzielanej pomocy psychologicznej i pedagogicznej

Człowiek jako istota społeczna nie jest samowystarczalny. Żyjąc, doświadcza swojej niedoskonałości, niepełnosprawności na różnych poziomach oraz na różnych etapach swojego rozwoju. Wiele teorii rozwojowych bierze pod uwagę trudności, na jakie może napotkać się rozwijający się podmiot, i przez kryzysy wytycza etapy rozwojowe, jak w teorii E. Eriksona (Erikson, Erikson, 2012). Można powiedzieć, że za razem i rozwój, i istnienie jest trudem (Dąbrowski, Grzywak-Kaczyńska 1988). Dotyczy to także dzieci i młodzieży. Dynamizm ich rozwoju nie zakłada jednak braków trudności w osiąganiu ich indywidualnego przystosowania. Współczesna edukacja planuje i stara się zapewnić odpowiednie wsparcie oraz pomoc na różnych etapach rozwoju i w różnych potrzebach młodych ludzi (Knopik, Wiejak, Humenny, Płatkowski, 2021), zakładając, że taka potrzeba wsparcia i pomocy może w naturalny sposób spotkać każdy rozwijający się podmiot. Dzięki specyfice współczesnej cywilizacji, wiedzy w zakresie poszczególnych nauk – zwłaszcza pedagogicznych i społecznych – dzieci są nauczane w obrębie określonej kultury i wartości, w ramach danego systemu edukacyjnego oraz wdrażane do konkretnych czynności i zachowań społecznych. Rozwój człowieka, także młodego – znajdującego się w określonej fazie rozwojowej – w przypadku napotykania trudności bezapelacyjnie wymaga wsparcia, udzielania pomocy. W sposób naturalny udziela mu tego rodzina, w sposób naturalny powinna pomagać mu edukacja. Ma ona na celu redukowanie niekorzystnych efektów nieprawidłowego rozwoju, np. braku rozwoju umiejętności współpracy, braku rozumienia sytuacji społecznych poprzez naukę zachowań prospołecznych i zachowań empatycznych. Edukacja polska i europejska jest w stałym procesie przemiany. Polski system edukacyjny w toku rozwoju przeszedł cały cykl zmian – od szkolnictwa elitarnego (edukacja dla wybranych jeszcze przed II wojną światową) do szkolnictwa egalitarnego (dla wszystkich). Najwyraźniejszym tego obrazem była powszechna likwidacja analfabetyzmu po 1945 roku. Kierunek zmian widoczny jest także na przykładzie stosunku systemu edukacyjnego do niepełnosprawnych członków społeczeństwa. Nastąpiło przejście od edukowania w podziale na pełnosprawnych i niepełnosprawnych (edukacja separacyjna) do próby akceptacji niepełnosprawności jako elementu życia społecznego. Kolejną fazą, której obecnie doświadczamy, jest edukacja integracyjna, w której osoba z niepełnosprawnościami ma możliwość uczenia się w szkołach i placówkach ogólnodostępnych (odmiany – integracja ukryta, integracja jawna). Według obecnych zapowiedzi następnym elementem rozwoju systemu edukacyjnego jest

edukacja włączająca (Sochańska-Kawiecka, Makowska-Belta, Milczarek, Morysińska, Zielińska, 2015), która zakłada możliwie najlepszą edukację dla wszystkich. Stawia ona na prawo dostępnosci do edukacji dla wszystkich, udzielania adekwatnego wsparcia wszystkim osobom tego wymagającym. W wąskim sensie wsparcie należy się osobom niepełnosprawnym w wąskim tego słowa znaczeniu, a w szerokim – każdemu, kto sobie nie radzi ze swoimi cechami, właściwościami umysłu, sposobami reagowania czy zachowaniami. Do ostatniej kategorii będą należały osoby do tej pory nie ujęte w ramy osób objętych wsparciem pp, np. uczniowie nieśmiali, skoncentrowani nadmiernie na mediach społecznościowych, uzależnieni od portali społecznościowych, czyli osoby nie posiadające stopni niepełnosprawności, ale niezadowolone ze swojego funkcjonowania na tyle, aby udać się po pomoc. Prawo oświatowe ściśle określa, komu należy się pomoc (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591; Dz.U. z 2017 r. poz. 1643). Potrzebę udzielania pomocy może rozpoznać każdy nauczyciel w szkole, ale w sytuacjach trudnych, wymagających badań specjalistycznych, w przypadku dzieci i młodzieży osobami decydującymi o poszukiwaniu fachowej pomocy są rodzice i prawni opiekunowie lub pełnoletni uczniowie. Ich decyzja o udaniu się do specjalistów po pomoc jest wiodąca w rozpoznawaniu i nazywaniu problemów oraz ukierunkowywaniu działań pomocowych. Końcowym sprawdzianem jest płynne wejście ucznia z trudnościami i niepełnosprawnościami na rynek pracy i jego samodzielność.

Społeczna natura człowieka nakazuje mu szukać pomocy, kiedy jest ona konieczna, szukać osób jak najbardziej przygotowanych do jej udzielenia, jak najlepszych placówek wyposażonych w pomoce i kadry umiejące z nich skorzystać. Człowiek, kiedy rozpoznaje siebie jako niedoskonałego, napotyającego utrudnienia, poszukuje w pewnym sensie ideału samego siebie, pewien, że ta jego lepsza wersja jest możliwa, dostępna i do odkrycia. Zatem usiłuje odnaleźć osoby i metody, mogące pomóc mu w dotarciu do niej. Młodzi ludzie (dzieci w wieku rozwojowym 0–3, dzieci przedszkolne, dzieci w wieku młodszym szkolnym oraz młodzież) nie mogą sami wiedzieć, w jakim kierunku powinna się rozwijać ich osobowość. Tu znaczące są: wiedza i rozpoznanie dorosłych (rodziców, nauczycieli, specjalistów).

Doświadczeniem egzystencjalnym w dziedzinie pomocy pp jest także poszukiwanie pomocy, otrzymanie pomocy, cieszenie się owocami otrzymanej pomocy. Doświadczeniem egzystencjalnym nauczycieli, pedagogów, doradców zawodowych i specjalistów szkolnych jest też przygotowywanie się do udzielania pomocy (studia, praktyki, kursy, szkolenia), dawanie, świadczenie pomocy oraz doświadczanie siebie w trudnościach udzielanej pomocy (zmęczenie, wypalenie, nowe szkolenia, zapal). Edukacja włączająca (Domagała-Zyśk, 2019) stara się zapewnić im odpowiednią formę edukacji zapewniającą profesjonalizm i miejsce w systemie oświaty. Doświadczenie spotkania dwóch podmiotów: dorosłego –

nauczyciela i mentora oraz ucznia, poszukującego swojej drogi w rozwoju, zawsze jest wzbogaceniem obu stron dialogu poznania i wychowania.

1.1. Warunki udzielania skutecznej pomocy

Pierwszym warunkiem skutecznej pomocy jest **r o z p o z n a n i e s y t u - a c j i** generującej konieczność udzielanej pomocy. Czy sytuacja potrzeby jest łączona z etykietowaniem o niepełnosprawności, gorszej pozycji ucznia, czy jest to rodzaj naturalnej sytuacji edukacyjnej, w której każdy jest uczony tak, jak tego potrzebuje (Chrzanowska, 2021)? Powstaje pytanie, jaka jest obecna sytuacja praktyki edukacyjnej. Czy wszyscy edukujący rozumieją potrzebę udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej? Czy znają podstawy prawne edukacji, jaka będzie kolejna faza rozumienia niepełnosprawności oraz ich miejsca w życiu i edukacji społeczeństw? Obecne prawo przewiduje, że pomoc udzielana jest w określonych warunkach (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591). Pomocą psychologiczno-pedagogiczną obejmowany jest m.in. uczeń: niepełnosprawny, niedostosowany społecznie lub z takim zagrożeniem, z zaburzeniami zachowania i emocji, o szczególnych uzdolnieniach, z trudnościami w uczeniu się, z deficytami kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, z chorobami przewlekłymi, z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych, pochodzący z rodziny o trudnej sytuacji bytowej, z niepowodzeniami edukacyjnymi. Szkoła może zauważyć i zgłosić potrzebę udzielenia pomocy uczniowi w innych trudnych sytuacjach, jak poważna sytuacja kryzysowa (osobista, rodzinna), trudności w adaptacji z uwagi na różnice kulturowe, inne sytuacje przeciążeniowe. Szkoła jest **p i e r w s z y m ś r o d o w i s k i e m**, w którym dokonywane jest rozpoznanie i udzielane wsparcie uczniom. Szkoła nie musi w tej mierze współpracować z poradnią. Szczególną rolę odgrywają tu nauczyciele, którzy w środowisku szkolnym najłatwiej i najtrafniej mogą zaobserwować pierwsze symptomy trudności ucznia. Jeśli szkoła posiada szkolnych specjalistów, może udzielać pomocy bez pośrednictwa opinii z poradni. Jednak jeżeli nie posiada takowych oraz w sytuacjach szczególnych często korzysta z opiniowania przez specjalistów zatrudnionych w poradniach. Wynika stąd, że dla oświaty ważnym ogniwem systemowych rozwiązań są również **s k o l n i s p e c j a l i ś c i**, którzy powinni stanowić pierwszy poziom wsparcia dla nauczycieli i uczniów, a także rodziców. Zatrudnienie szkolnych specjalistów wzrosło wraz ze standardami wprowadzonymi do szkół we wrześniu 2022 roku. Obecnie obowiązują przepisy przejściowe, które przewidują stopniowy wzrost zatrudnienia. W pierwszym etapie (od 1 września 2022 r. do 31 sierpnia 2024 r.) są opisane w sposób, który przedstawia tabela 1.

Prognozowane zmiany idą w kierunku zwiększenia zatrudnienia, co odpowiada bezpośrednio potrzebom realizowania godzin pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach oświatowych, ale także doprecyzowania wymagań kadrowych dotyczących osób udzielających pomocy. Zatrudnienie szkolnych specjalistów jest szczególnie ważne, ponieważ od jakości ich pracy

zależy jakość udzielanej pomocy i jej dostępność. Standardy pomocy opisywane w opiniach oraz orzeczeniach pozostaną martwe i niewykonalne, jeśli blisko dziecka i ucznia nie znajdują się osoby, które tej pomocy udzielą.

Tabela 1

Zatrudnienie szkolnych specjalistów w zależności od liczebności uczniów w placówce oświatowej

Liczba dzieci lub uczniów	Łączna liczba etatów
od 101	1,5 etatu + 0,2 etatu na każdych kolejnych 100 uczniów
od 51 do 100	1
od 31 do 50	0,5
od 1 do 30	0,25

Źródło: *Przepisy określające standardy zatrudniania nauczycieli specjalistów – Ministerstwo Edukacji i Nauki*. Online: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/przepisy-okreslajace-standardy-zatrudniania-nauczycieli-specjalistow> [dostęp: 23.10.2023].

1.2. Dobra diagnoza – odpowiednia pomoc

Drugim warunkiem udzielania dzieciom i młodzieży efektywnej pomocy przez system oświatowy jest odpowiednia diagnoza. Nauczyciel przedmiotu, rodzic czy sam uczeń nie jest często w stanie rozpoznać i nazwać fachowo zjawisk, z którymi się zmagają, ale diagnoza w szkole lub poradni powinna być profesjonalna i dobrze osadzona w określeniu mocnych i słabych stron różnych sfer funkcjonowania (dziecka) ucznia w systemie szkolnym. Odpowiednio w c z e s n a i t r a f n a d i a g n o z a osadzona w realnych formach funkcjonowania jest podstawą udzielenia właściwej pomocy. W procesie diagnozy powinny ze sobą współpracować odpowiednie środowiska i osoby (Gajdzica, Skotnicka, Pawlik, Bełza-Gajdzica, Trojanowska, Prysak, Mrózek, 2021). Do grona osób związanych z procesem diagnozy należy samo dziecko, ale także rodzice i opiekunowie prawni dziecka, nauczyciele, wychowawcy, szkolni specjaliści, nauczyciele wspomagający, pedagodzy specjaliści, inni pracownicy szkoły, opiekunowie świetlic, terapeuci zajęciowi, pracownicy służb socjalnych, pracownicy służb sądowych, pracownicy poradni pp, psychologowie, pedagodzy, logopedzi, pracownicy służby zdrowia i służb medycznych – psychologowie kliniczni, lekarze specjaliści, ratownicy medyczni. Rozpoznanie trudności w dziedzinie zaburzeń zachowania i emocji jest możliwe przez zróżnicowane służby – oświatowe, medyczne, społeczne. Zauważa się zbyt mały dostęp do specjalistów w służbie zdrowia, która jest kluczowa dla właściwego rozpoznania i wskazania diagnozy kryterialnej wymienionych zaburzeń. Wiele diagnoz ma charakter wielospecjalistyczny. Znaczące jest m i e j s c e l e k a r z y d i a g n o s t ó w w strukturze pomocy. Są to lekarze rodzinni i pediatrzy, jak również specjaliści w poszczególnych dziedzinach – neurologii, psychiatrii, dietetyce, ortopedii, okulistyce,

laryngologii. Właściwa diagnoza medyczna nie jest przedmiotem troski oświaty, ale dla oświaty jej rola jest niebagatelna. Często za szybką i trafną diagnozą medyczną może iść szybka i trafna diagnoza edukacyjna. Szybkość diagnozy nie jest głównym zaleceniem, ale nie dopuszcza ona do „wtórnej patologizacji” objawów. Np. nierozpoznane ADHD – wynikające z niego niepowodzenia szkolne powodują obniżenie obrazu siebie ucznia i system edukacyjny ma do czynienia już nie tylko z uczniem z dysleksją, ale i z obniżonym obrazem siebie. Oddziaływania i zalecenia medyczne pociągają za sobą skutki edukacyjne. Przez rozumienie roli farmakoterapii i innych oddziaływań opisanych przez lekarza można poznać ograniczenia, jakie dotyczą ucznia w jego staraniach o rozwój w edukacji. Często sama choroba musi być przedmiotem uczenia się (ograniczeń, diety, nowego stylu życia). Czasem dla poprawy funkcjonowania w samej chorobie musi być zalecona psychoterapia.

Ważny jest udział w diagnozie pracowników poradni pp. Psychologiczny opis badań osób z różnego typu trudnościami w funkcjonowaniu i niepełnosprawnościami służy trzem celom:

- bliższemu opisowi zaburzeń (jakość, głębokość zaburzeń, sytuacyjny opis fenomenologii zjawiska),
- opisowi przyczyn powstania zaburzenia (oczywiście, o ile typ i jakość zaburzenia pozwala poznać np. poznanie osobowości, środowiska rodzinnego, szkolnego, rówieśniczego),
- opisowi skutków zaburzeń (osobowość, opis zachowania i emocji), skutki te mogą być widoczne w funkcjonowaniu codziennym, w rodzinie, w edukacji.

Psycholog, pedagog, logopeda w poradni zobligowany jest do posługiwania się dobrze dopracowanymi psychometrycznie metodami diagnozy. Często badanie w poradni rozpoczyna się na bardzo rozbudowanych schemacie wywiadu, rozmowy kierowanej, rozmowy z rodzicami i opiekunami zgodnie z kryteriami danego zaburzenia opisanymi przez IDC-10 i DSM-5 (stan na rok 2022). *S p e c j a l i s t a*, zgodnie ze sztuką, dobiera do opisu metody i testy dające możliwość poznawania, odpowiednie do rozpoznania kryterialnego i wieku ucznia. Rekomenduje się metody badawcze opisane jako posiadające cechy *t r a f n o ś c i*, *r z e t e l n o ś c i*, *s t a n d a r y z a c j i* i *n o r m a l i z a c j i* (Krasowicz-Kupis, Wiejak, Gruszczyńska, 2015; Krasowicz-Kupis, Wiejak, Filipiak, Gruszczyńska, 2019). Można posługiwać się rekomendowanymi metodami, znajdującymi się na stronie https://psychologia-konsultanci.pl/?page_id=969. MEiN nie opracowało jeszcze standardów dla wszystkich specjalistów, ale docelowo taki spis aktualnych metod dla psychologów, pedagogów, logopedów wydaje się niezbędny. Za dobór metod badania odpowiedzialny jest specjalista, jednak – zgodnie ze sztuką i etyką zawodu – powinien on używać metod rekomendowanych jako oparte na bazie naukowej. Podsumowując, standardy diagnozy w pp powinny dotyczyć trzech rzeczywistości – *m e t o d*, *o s ó b b a d a j ą c y c h*, *s p o s o b u b a d a n i a*. Dobra i trafna diagnoza powinna opierać się na wszystkich trzech filarach standardów.

2. Pomoc adekwatna do diagnozy i rozpoznania

Kolejnym krokiem jest opracowanie na podstawie diagnozy zasad udzielanej pomocy. Wskazania do udzielania pomocy i ich szczegółowe warunki mogą być opisane w postaci *zaleceń* umieszczonych w opiniach i orzeczeniach. W świetle obowiązującego prawa, na podstawie tych ostatnich placówki i szkoły są zobowiązane do opracowania IPET – Indywidualnych Programów Edukacyjno-Terapeutycznych. Opracowuje go zespół nauczycieli i specjalistów, wskazując w programie zajęcia rewalidacyjne, z uwzględnieniem rodzaju zajęć wskazanych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, w zależności od typu niepełnosprawności, np. naukę orientacji przestrzennej i poruszania się oraz naukę systemu Braille’a dla osób niewidomych, alternatywnych metod komunikacji (ACC), naukę języka migowego lub innych sposobów komunikowania się w przypadku ucznia z zaburzeniami mowy lub jej brakiem, albo zajęcia rozwijające umiejętności społeczne, w tym umiejętności komunikacyjne – w przypadku ucznia z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera. Przepisy prawa nie regulują, jak obszerne mają być IPET-y i jak szczegółowo opisywać zalecane działania. Akcent jest położony na indywidualność, łączenie edukacji z oddziaływaniami terapeutycznymi. Program taki zobowiązany jest napisać zespół specjalistów i nauczycieli udzielających pomocy bezpośrednio uczniowi. Są one dobrze skonstruowane, kiedy są *indywidualne*, czyli w sposób *rzeczywisty* uwzględniają cechy badanego z jego mocnymi i słabymi stronami, a zarazem wnikają w indywidualne trudności i możliwości organizacyjne i kadrowe placówki. Wiele poradni prowadzi szkolenia dla pracowników szkół z praktycznej formy pisania IPET-ów. Znajomość ich konstruowania jest obowiązkiem szkolnych specjalistów, ale *realizacja IPET należy do wszystkich prowadzących zajęcia z danym uczniem*. Zatem od ich poziomu rozumienia i fachowości zależy efektywność udzielanej pomocy.

Poniżej opisano kilka szczegółowych warunków pomocy pp, udzielanej dzieciom i uczniom przez system oświaty, która jest skuteczna i adekwatna.

2.1. Indywidualność ucznia – indywidualność pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Programy pomocowe w oświacie są skuteczne, kiedy są dobrze skonstruowane – na miarę osoby. Szkoła uczy w grupach, ale jednym z postulatów dydaktycznych, niezwykle ważnym w udzielaniu pomocy pp, jest *indywidualność* i *zajęcia*. Kiedy kroki postępowania są indywidualne? Gdy biorą pod uwagę predyspozycje i ograniczenia ucznia, jednocześnie zagłębiając się w kontekst środowiska, z którego on pochodzi. Co więcej, należy także mieć na względzie zasoby organizacyjne i kadrowe placówki. Wiele poradni umożliwia podnoszenie kompetencji pracownikom szkół i placówek oświatowo-edukacyjnych z zakresu

przygotowania pism IPET, tak aby nie pomijać wyjątkowości ucznia i dostosowywać do niego możliwości oddziaływania. Znajomość zasad dobrego tworzenia i realizowania IPET-ów jest podstawowym obowiązkiem szkolnych specjalistów.

Indywidualność pomocy udzielanej na poszczególnych jednostkach zajęć lekcyjnych czy godzinach terapii powinna brać pod uwagę uwarunkowania osoby, talenty potrzeby, uzdolnienia. Chodzi o preferowany typ uczenia się, muzyki lub środków plastycznych, komunikowania się z otoczeniem, jaki wybiera uczeń.

2.2. Dobrowolność pomocy pp

Pomoc pp jest efektywna i skuteczna, kiedy jest udzielana dobrowolnie. Dobrowolność dotyczy także momentu rezygnacji z niej na każdym etapie i jest odwołaniem się do wolności, jaka przysługuje człowiekowi jako osobie. Pomoc udzielana pod przymusem jest zaprzeczeniem jej idei i jest zwyczajnie przeciwnie skuteczna. Nie oznacza to jednak braku konieczności rozmawiania, a czasami mediowania z rodzicami i uczniami warunków udzielanej pomocy. Czynności te mają na celu nawiązanie z a s a d jej udzielania, nakreślenie perspektywy czasowej i pokazanie korzyści, jakie z niej płyną. Część rodziców, opiekunów i samych uczniów w ogóle tego nie potrzebuje, jest głęboko przekonana do jej zasadności, ale część domaga się uzasadnienia i wyjaśnienia. W trakcie udzielania pomocy planowane są także okresowe konsultacje z rodzicami dotyczące zmian w zachowaniu i edukacji, efektywności i bieżących problemów uczniów. Dobrowolność pomocy nie oznacza, że nie należy do niej zachęcać czy o jej zaletach rozmawiać. Oznacza, że o odpowiednio dobranej pomocy należy rozmawiać i wyjaśniać jej znaczenie i zastosowanie. Przeciętny rodzic nie rozróżnia kształcenia specjalnego od zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, i ma do tego prawo. Szkolny specjalista jest zobowiązany do wyjaśnienia rodzicom i samemu uczniowi zasad oraz zalet udzielanej pomocy. Rozumienie stosowanych zasad, metod i form pomocy sprzyja ich efektywności. Rozmowa z rodzicem (prawnym opiekunem) jest niezbędną częścią udzielanej pomocy. Służą temu także okresowe konsultacje i bieżąca wymiana informacji między rodzicem, szkołą czy placówką oświatową a osobami udzielającymi pomocy.

2.3. Fachowa kadra

Kolejnym warunkiem dobrze udzielanej pomocy jest f a c h o w a k a d r a, której wiedza i umiejętności gwarantują przełożenie się zachowań i zjawisk z teorii na praktykę. Pomoc udzielana uczniom powinna być jak najbliżej nich i odbywać się możliwie jak najmniejszym kosztem czasu wolnego. A zatem ideałem byłoby udzielanie pomocy w bieżących trudnościach, na jakie napotykają się na co dzień, bezpośrednio na lekcjach. Drugą skrajnością jest sytuacja, gdy uczeń jest obciążony licznymi obowiązkami pozaszkolnymi, które wydłużają się

do późnych godzin popołudniowych lub wieczornych (dojazd, kontakt z wieloma specjalistami). Oczywiście nie zawsze jest możliwa pomoc fachowca w szkole, psychoterapeuta, fizjoterapeuta często przyjmuje w ośrodkach pozaszkolnych, ale – na ile jest to możliwe – należy zadbać o krótki czas dowożenia i odstępy między zajęciami. Na pewno efektywnością charakteryzują się *d o s t o s o - w a n i a s z k o l n e*, które każdy nauczyciel przedmiotu ma za zadanie realizować zgodnie z literą zaleceń. Przeciążenie zajęciami pozalekcyjnymi o charakterze rozwojowym i zmęczenie ucznia ze SPE licznymi zajęciami pozalekcyjnymi (korektami, terapiami, korepetycjami) bywa przyczyną rezygnacji z zajęć. Fachowość udzielanej pomocy polega także na rozumieniu potrzeb ucznia i zaleceń oraz umiejętności ich praktycznego zastosowania w tygodniowym grafiku zajęć. Udzielanie pomocy powinno odbywać się również na przedmiotach szczególnych jak fizyka, matematyka, chemia. Należy pamiętać, że w razie trudności nauczyciel ma prawo zwrócić się do pedagoga szkolnego lub pracowników w poradni z prośbą o wyjaśnienie zapisu opinii, orzeczenia, IPET-u.

Fachowość kadr zatrudnionych oznacza stałe podnoszenie kwalifikacji (Domagała-Zyśk, 2019) na studiach podyplomowych, kursach kwalifikacyjnych, szkoleniach, prelekcjach i warsztatach prowadzonych przez instytucje szkoleniowe i innych nauczycieli, np. w ramach Wewnętrznego Doskonalenia Nauczycieli (WDN). Taką rolę odgrywają lekcje otwarte i grupy wsparcia.

2.4. Wyposażenie placówki w materiały i pomoce do realizacji pomocy pp

Pomoc pp udzielana w placówce oświatowej zawsze odbywa się w *o k r e - ś l o n e j p r z e s t r z e n i m a t e r i a l n e j*, którą określają środowisko lokalne (miasto, osiedle, otoczenie urbanistyczne i przyrodnicze), a bardziej realnie – budynek szkoły, poradni, pomieszczenie i jego wyposażenie (meble, oświetlenie, pomoce). Do efektywnej pomocy pp służą *p o d r ę c z n i k i*, *m a t e r i a ł y i p o m o c e n i e z b ę d n e w r e a l i z a c j i z a l e c e ń*. We współczesnej szkole i poradni wiele materiałów przyjmuje *c h a - r a k t e r e l e k t r o n i c z n y* – programy komputerowe, materiały www, programy na nośnikach cyfrowych. Szkoły nie zawsze są w nie wyposażone, ale kierunek zmian jest taki, że będą coraz częściej musiały elastycznie dostosowywać swoją bazę pomocową do potrzeb uczniów. Rolę „wypożyczalni” będą pełniły SCWEW-y – Specjalistyczne Centra Wspierające Edukację Włączającą, których program pilotażowy już się rozpoczął. Do tej pory wiele zależało od zasobności i elastyczności samorządów organizujących wszelkie pomoce – od dywanów i materacy do gimnastyki, przez książki z bajkami terapeutycznymi, sprzęt do odtwarzania muzyki, kolorowanki terapeutyczne, po materiały papierniczne i artystyczne do arteterapii. Pomoce są nietrwałym wyposażeniem szkół i placówek, wciąż ich baza musi być *w z b o g a c a n a i n a n o w o u z u p e ł n i a n a*, ponieważ – naturą rzeczy – są wykorzysty-

wane i zużywane. Według badań placówki cierpią na niedostatek tychże (Klus-Stańska, 2018).

2.5. Czas i miejsce udzielania pomocy pp

Pomoc adekwatna to udzielona w odpowiednim czasie i miejscu. Gdy chodzi o czas zgłoszenia – tu decyduje wybór rodzica. Wiele projektów edukacyjnych pokazuje, że rośnie świadomość rodziców dotycząca profilaktyki i korzyści w zgłaszaniu się na badania przesiewowe. Wczesna interwencja w rozwój dziecka zwiększa korzyści z udzielanej pomocy (Bąbka, Brzezińska, 2016). Pomoc udzielana wcześniej i adekwatnie do potrzeb zmniejsza komplikacje w nawarstwianiu się trudności.

Miejsce udzielanej pomocy powinno być elastycznie wypracowane w stosunku do potrzeb dziecka (ucznia). Tradycyjny dylemat, gdzie należy udzielać pomocy – w szkole czy w poradni, jest dylematem sztucznym, ponieważ każdy przypadek osobno rozważa zasadność tego pytania (Lewandowska-Kidoń, 2019). Jego podstawowym warunkiem powinno być dostosowanie do wieku rozwojowego, rozwoju społecznego i zasad funkcjonowania ucznia. Czegoś innego potrzebuje uczeń z ZA ze szkoły podstawowej, a czegoś innego zdolny uczeń z liceum. Poszukiwane są zawsze miejsca wynikające ze swoistej negocjacji z realnymi uwarunkowaniami życia ucznia. Publiczne szkoły i przedszkola powinny proponować publiczną pomoc. Pomoc w sektorze prywatnym zawsze jest opcją dla pacjenta, ale nie powinna nią być w przypadku kształcenia i udzielania jej w sferze publicznej.

Niektóre zajęcia prowadzone są w grupach małolicznych (do 5 osób) lub w grupach większych (jak socjoterapia). Grupa dzieci lub starszych uczniów wymaga odpowiedniej przestrzeni i jej zaaranżowania (Paszkiwicz, 2017).

2.6. Ewaluacja pomocy pp

Dobra skuteczna pomoc pp to taka, która jest okresowo w sposób planowy i świadomy poddawana ewaluacji. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest nadzorowana i organizowana przez dyrektora przedszkola, szkoły bądź placówki. Z kolei za jej udzielanie odpowiadają nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych, a także wykwalifikowani w tym kierunku specjaliści – pedagodzy, logopedzi, psychologowie, doradcy zawodowi. Wszyscy oni zgodnie z przepisami oświatowymi okresowo są zobowiązani do oceny udzielanej pomocy. Nauczyciele bywają bardzo krytyczni w ocenianiu wydolności systemu oświaty w tym systemie pomocy, bywają także bardzo autokrytyczni, co jest już dobrą podstawą do wnoszenia ulepszeń i poprawek do dalszego działania (Zaorska, 2020).

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole może być udzielona nie tylko ze względu na problem zauważony przez samego ucznia, jego rodziców, grono

pedagogiczne bądź dyrekcję szkoły. O problemie mogą informować także służby społeczne, kuratorzy sądowi, policja, ośrodki pomocy społecznej, świetlice środowiskowe, organizacje dziecięce i młodzieżowe. One także mogą być źródłem cennych informacji dotyczących pozytywnych zmian w funkcjonowaniu dziecka (ucznia).

Prawo reguluje, że w przypadku kształcenia specjalnego niezbędna jest co semestralna ocena w postaci WOPFU – Wielospecjalistyczna Ocena Poziomu Funkcjonowania Ucznia (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591; Dz.U. z 2017 r. poz. 1643). Dwa razy do roku należy też aktualizować WOPFU i ewentualnie, jeśli jest taka potrzeba, wprowadzać zmiany i/lub modyfikacje w IPET. W przypadku opinii także jest potrzebny opis uzyskanych w pracy z uczniem efektów działań, mierzonych chociażby poprawą funkcjonowania czy efektów nauczania, aby na jego podstawie dokonywać niezbędnych modyfikacji i racjonalnych dostosowań.

3. Formy pomocy

Obecne prawo oświatowe proponuje wiele form pomocy. Zajęcia powinno się dobierać jako odpowiednie do problemu, uwzględniając indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dzieci lub uczniów. W szczególności zajęcia rewalidacyjne, resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne należy dobierać z dużą dozą indywidualizacji i uwzględniania różnych form. Tu należy nadmienić, że są także w potocznym rozumieniu proponowane różne tryby nauczania (indywidualne nauczanie, domowe nauczanie, zindywidualizowana ścieżka kształcenia, indywidualny tok nauczania), ale nie są to formy pomocy, ale sposób realizowania obowiązku szkolnego dla dzieci chorych, uzdolnionych czy mających dodatkowe obciążenia, jak aktywne uprawianie sportu lub aktorstwo (obie te aktywności wiążą się z licznymi nieobecnościami, wyjazdami).

Przepisy oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591; Dz.U. 2017 r. poz. 1643) wymieniają różne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej realizowane przez placówki oświatowe i szkoły, jak: klasy terapeutyczne, zajęcia rozwijające uzdolnienia; zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się; zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze; zajęcia specjalistyczne: korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne oraz inne zajęcia o charakterze terapeutycznym; zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu – w przypadku uczniów szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych; zindywidualizowane ścieżki kształcenia; porady i konsultacje; warsztaty. Możliwe są także inne formy dobierane do potrzeb przez wychowawców i nauczycieli: rozmowy wspierające, rozmowy motywujące, udział rodziców w zebraniach i konsultacjach indywidualnych (jaki były efekty tych spotkań – zadowolające, poprawa funkcjonowania itp.), kontakt telefoniczny z rodzicami, zachęcanie do spotkania (z odzewem lub

bez odzewu), kontakt e-mailowy lub przez platformy uczące, e-dziennik (do kontaktu z uczniem i rodzicem), komunikacja wspierająca przez media społecznościowe. Dobór, zakres i czas trwania odpowiedniej formy pomocy pp zależy od zaburzenia lub trudności, jaka towarzyszy uczniowi, i nasilenia objawów.

Poradnia psychologiczno-pedagogiczna ma z kolei do zaproponowania oddziaływania takie jak: indywidualne porady, porady po badaniach, konsultacje z rodzicami i nauczycielami, terapia psychologiczna, pedagogiczna, logopedyczna (indywidualna lub grupowa), socjoterapia, fizykoterapia i gimnastyka korekcyjna, mediacje. Opisy poszczególnych oddziaływań można znaleźć w literaturze fachowej (Paszkiwicz, 2017; Kanclerz, 2020). Ich dobór wynika z zastosowania konkretnej efektywnej formy do danego przypadku trudności reprezentowanych przez ucznia. Formy pomocy powinny podlegać ocenie efektywności zastosowania i ewaluacji w trakcie udzielania. Nie powinny być na stałe przypisywane i sztywno realizowane, ale modyfikowane wraz ze zmieniającymi się potrzebami i stanem ucznia, stanem zdrowia oraz potrzeb poznawczych i społecznych. Możliwości placówki (kadry, wyposażenie, pomoce) także powinny się dostosowywać do zadań związanych z pojawiającą się populacją pacjentów/klientów poradni.

3.1. Formy pomocy – między nauczaniem indywidualnym a pełnym powrotem do zdrowia

Zadaniem tej części artykułu jest przedstawienie mniej znanych, lecz efektywnych form pomocy. Są nimi zindywidualizowana ścieżka kształcenia i mediacje szkolne.

Zindywidualizowana ścieżka kształcenia jest bardzo ciekawą formą, a rzadko używaną w edukacji dzieci i młodzieży. Organizuje się ją na wniosek rodziców ucznia (lub prawnych opiekunów) lub pełnoletniego ucznia na podstawie opinii wydanej przez publiczną PPP. Do wniosku o wydanie powyższej opinii dołączona powinna być dokumentacja szkolna określająca jakość i zakres trudności w funkcjonowaniu ucznia w szkole, wpływ przebiegu choroby na funkcjonowanie ucznia w szkole oraz opis ograniczeń w zakresie możliwości udziału ucznia w zajęciach edukacyjnych z oddziałem szkolnym. Tymi ograniczeniami może być stan zdrowia, intensywne zajęcia pozalekcyjne (jak sport, aktorstwo, rozwój talentu np. muzycznego, artystycznego). Często aktywności te związane są ze szkolnymi absencjami i wyjazdami, co generuje u ucznia zmęczenie i przeciążenie. Do opinii o ZSK niezbędna jest także opinia nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem – o jego funkcjonowaniu w szkole. Opinia dotycząca zindywidualizowanej ścieżki kształcenia zawiera przedstawiony zakres, w jakim uczeń nie może brać udziału w zajęciach edukacyjnych wspólnie z oddziałem szkolnym. Może być to opis przedmiotu lub kilku, które uczeń realizuje w kontakcie indywidualnym z nauczycielem na terenie szkoły. ZSK wydaje się jednak na okres nie dłuższy niż rok szkolny. Opinia

powinna zawierać także opis działań, jakie powinny być podjęte w celu usunięcia barier i ograniczeń utrudniający funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w życiu szkoły. Zatem zindywidualizowana ścieżka kształcenia obejmuje wszystkie zajęcia edukacyjne, które są realizowane – z jednej strony wspólnie z oddziałem szkolnym, z drugiej – indywidualnie z uczniem. ZSK jest optymalną formą pomocy dla uczniów w rekonwalescencji lub przewlekle chorych, którym dolegliwości uniemożliwiały trwałe uczestnictwo w nauczaniu w systemie klasowo-lekcyjnym. Z uwagi na proces leczenia uczniowie tacy nie mogą być czasem obecni na zajęciach, jednakże gdy zaburzenie czy też choroba nie są na tyle poważne, aby utrudniać edukację, a uczeń nie wymaga hospitalizacji, nauczanie indywidualne nie jest konieczne.

3.2. Mediacja szkolna

Inną mało znaną i rozpowszechnioną formą pomocy są mediacje. Szkoła jest niezwykle dynamicznym środowiskiem społecznym, w którym ścierają się interesy społeczne wielu grup – uczniów, nauczycieli, rodziców, władz oświatowych, lokalnych, pracowników obsługi. Mediacje są metodą rozwiązywania sporów społecznych dwustronnych lub wielostronnych, zanim konflikt urośnie do rangi trudnej do opanowania i racjonalnego rozstrzygnięcia. Jest to metoda poszukiwania rozwiązań, gdy pojawi się napięcie, frustracja, a kiedy nie dochodzi jeszcze do naruszenia prawa (w rozumieniu oświatowym, lub karnym). Zadaniem bezstronnego mediatora (taką rolę mogą odegrać pracownicy oświaty z poradni lub np. rzecznik praw ucznia ze szkoły) jest znalezienie takiego rozwiązania, które realnie i zgodnie z prawem zaspokoi potrzeby wszystkich skonfliktowanych stron. Dobre mediacje mają cechy takie jak: bezstronność i neutralność mediatora, poufność postępowania, dobrowolność (na mediację muszą zgodzić się wszystkie strony biorące w niej udział), autonomia stron (strony same decydują o sposobie rozwiązania sporu), szybkość postępowania (w porównaniu do innych procedur, np. administracyjnych (Tabernacka, 2009)). Pracownik prowadzący mediacje powinien być *przeszkolony* w ich praktycznym zastosowaniu (Kościółek, 2014). Gwarantuje to nie tylko znajomość tej formy pomocy, odwagę do jej stosowania, ale także skuteczność w jej udzieleniu.

4. Prawo oświatowe. Stan obecny i kierunki zmian

W obecnym systemie oświatowy prawo stanowi, w jaki sposób można udzielać pomocy dzieciom od chwili narodzin do zakończenia nauki (w szkolnictwie podstawowym do 24 roku życia, w szkolnictwie wyższym do ukończenia studiów). W obecnym systemie prawnym do otrzymywania pomocy upoważnieni są: każde dziecko i każdy uczeń, którzy taką potrzebą się wykazują. Pierwszą

formą jest WWR – wczesne wspomaganie rozwoju (Bąbka, Brzezińska, 2016). Ratyfikacja przez Polskę wprowadzenia oceny funkcjonalnej na podstawie ICF oraz ICD-11 (ICD-11 obowiązuje od stycznia 2022 roku, ale Polska, jak i inne kraje, ma 5 lat na jej wprowadzenie) powoduje, że jest jeszcze pewien czas na przygotowanie się do zmiany. DSM5 (2019) i ICD-11 to dwa różne systemy kodowania zaburzeń i trudności rozwojowych, merytorycznie są bliskie, ale nie tożsame. Wydaje się, że w obecnej postaci najbardziej zbliżone do siebie. Pojęcia takie jak: ocena funkcjonalna, edukacja włączająca, planowanie pomocy pp i zmiany edukacyjne pozostają w ścisłym związku z tym, co prawo oświatowe uznaje za niezbędne do realizacji w najbliższej przyszłości. Niezbędne jest włączenie zmiany myślenia o sposobie edukowania i udzielania pomocy pp osobom tego potrzebującym. Niezbędne jest edukowanie nowych kadr, otwartość, kreatywność, ale także nie likwidowanie szkolnictwa specjalnego, które zostało wypracowane na bazie wielu lat praktyki i badań. Nie zbędne jest elastyczne i funkcjonalne przydzielanie dzieciom odpowiedniej dla dzieci i młodzieży pomocy pp.

W świetle zasad edukacji włączającej pomoc pp w szkole będą musiały ją zapewnić wszystkie publiczne placówki oświatowe. Musi być ona nie tylko odpowiednio zorganizowana, ale również nadzorowana. Wymagać to będzie wielu zmian systemowych i mentalnych. W środowisku nauczycielskim i oświatowym powszechna jest obawa przed likwidacją szkolnictwa specjalnego oraz specjalistycznego – szkół dla uczniów niewidzących czy niesłyszących. Nic takiego nie jest planowane, ponieważ stanowią one wielkie dziedzictwo tradycji szkolnictwa dla osób ze SPE i niepełnosprawnych. EW oznacza nową jakość przez zagwarantowanie możliwości uczenia się dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w szkole rejonowej czy też bliskiej miejsca zamieszkania.

Zamysłem EW jest integracja dzieci lub uczniów ze środowiskiem rówieśniczym, w tym z dziećmi lub uczniami pełnosprawnymi, w nowej formie. Zakłada się bowiem, że niepełnosprawność nie powinna w żaden sposób ograniczać aktywności oświatowej. Na ile możliwe jest jej kontynuowanie w otwartym społeczeństwie i w formie najlepszej z uwagi na racjonalne dostosowania. Podstawą edukacji włączającej jest teza, że system społeczny w postaci zorganizowanej oświaty publicznej i prywatnej ma gwarantować r z e c z y w i s t e w s p ó ł - i s t n i e n i e wszystkich uczestników życia szkoły, czy przedszkola, na równych prawach. Realizacja tych praw nie jest jeszcze możliwa, ale wymaga stopniowego zmieniania sposobu myślenia i samego systemu uczenia, i pomocy udzielanej osobom z niepełnosprawnościami oraz ograniczeniami. Realizacja tych praw wymaga sekwencji planowych, systemowych działań obejmujących zmianę obowiązującego prawa i sposobu udzielania pomocy (Czarnecka, 2018, Szczepkowska, 2019). Kluczowe dla zmiany jest pojęcie oceny funkcjonalnej (ICF), które pozwoli na systematyczne opisanie osoby z trudnościami oraz jej środowiska w aspekcie mocnych i słabych

stron. Praktyczna realizacja idei równych szans dla osób z niepełnosprawnościami i utrudnieniami będzie napotykała na liczne przeszkody, jak konieczność zmiany myślenia, braki kadrowe (pomaga nie wypracowany dokument, ale osoby przygotowane do nauczania i udzielania pomocy – szkolni specjaliści tudzież nauczyciele). Istnieje konieczność współpracy międzysektorowej w środowisku ucznia. W tym zakresie każde przedszkole i szkoła, placówka oświatowa i poradnia powinny przede wszystkim nastawić się na długofalowe, kilkuletnie poznanie i wdrażanie zasad reformy. Stopniowe odchodzenie od modelu edukacji integracyjnej do modelu integracji włączającej (inkluzywnej) wymagać będzie wielu decyzji natury prawnej, administracyjnej, a także relacyjnej, podmiotowej. Od systemu edukacji wymagane będzie ponowne zbudowanie podmiotowych relacji pomiędzy wszystkimi uczestnikami szkolnego życia, budowanie sieci instytucji i osób niosących pomoc, zbudowanie relacji między diagnostami, szkolnymi specjalistami udzielającymi pomocy, nauczycielami i rodzicami dziecka.

Oświata wciąż stara się kompleksowo analizować warunki sprzyjające i hamujące rozwój edukacji. Do tych pierwszych zalicza się:

- zaangażowana, kreatywna postawa nauczycieli,
- otwartość i pozytywny stosunek do uczniów wyrażany w codziennych relacjach,
- otwartość i wytwarzanie w placówce dobrego klimatu przez wszystkich pracowników szkoły, sprzyjającego realnej integracji (a w przyszłości inkluzji),
- realne zastosowanie w praktyce zasad spisanych w strategicznych dokumentach placówki, regulujących działalność, np.: statut, program wychowawczo-profilaktyczny, wewnętrzne procedury postępowania, normy i zasady obowiązujące w szkole.

Ograniczeniami wprowadzanej reformy staną się przede wszystkim:

- nadmierna biurokratyzacja,
- rozwlekłość procedur,
- niestosowanie podanych na piśmie zasad pomocy,
- brak regularnej ewaluacji pomocy pp,
- mały dostęp do specjalistów.

Podsumowanie i wnioski praktyczne

Ostatecznym sprawdzianem jakości działania systemu oświaty i pomocy przez niego świadczonej jest przygotowanie uczniów do samodzielnosci w życiu dorosłym. W realizacji idei kształcenia integracyjnego (obecny stan prawny) i udzielania pomocy pp adekwatnej do potrzeb ucznia jest ich przystosowanie do rynku pracy. Historyczna maksyma mówi, że „Non scholae sed vitae discimus” (łac. uczymy się nie dla szkoły, ale dla życia).

Istotą zmian w procesie edukacyjnym, w tym także zmian w udzielaniu pomocy, nie są procedury, zmiany w zatrudnieniu, ale *zmiany w przystosowaniu a n i u* – mierzone subiektywnym zadowoleniem i obiektywnymi faktami, jak zatrudnienie, samodzielność. W procesie towarzyszenia dziecku w rozwoju, w toku realizacji kolejnych zadań rozwojowych i edukacyjnych – oprócz podejmowania działań zorientowanych na wsparcie w nauce czy niwelowanie deficytów – konieczne jest holistyczne, wielowymiarowe i dynamiczne podejście do zaspokajania jego potrzeb rozumianych jako realistyczne wyznaczanie sobie realnych celów i osiągnięcie tych celów w przyszłości. Dzieje się to przez nabywanie kluczowych kompetencji, rozwijanie samodzielności, osiąganie sukcesów na kolejnych etapach edukacji oraz działań młodego człowieka dostosowanych do faz rozwojowych.

Dlatego ważne jest, by uwzględnić w edukacji *perspektywę d ł u g o t e r m i n o w ą*, wdrażać działania pozwalające uczniowi na dalekie planowanie i projektowanie zmian (Łaska, 2019). Pomoc pp jest tylko szczeblem, jaki daje system oświaty młodemu człowiekowi na drodze rozwoju.

Bibliografia

- Bąbka, J., Brzezińska, A.I. (red.) (2016). *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka w polskiej i międzynarodowej perspektywie*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Chrzanowska, I. (2021). *Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Czarnocka, M. (2018). *Działania poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie edukacji włączającej Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach ogólnodostępnych*. Warszawa: ORE.
- Dąbrowski, K. (1975). *Trud istnienia*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Domagała-Zyśk, E. (2019). *Kształcenie nauczycieli w kontekście edukacji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – przegląd badań*. Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- Erikson, E.H., Erikson, J.M. (2012). *Dopełniony cykl życia*. Gliwice: Helion.
- Gałęcki, P., Pilecki, M., Rymaszevska, J., Szulc, A., Sidorowicz, S., Wciórka, J. (2019). *Kryteria diagnostyczne zaburzeń psychicznych DSM-5*. Wrocław: Edra Urban & Partner.
- Gajdzica, Z., Skotnicka, B., Pawlik, S., Bełza-Gajdzica, M., Trojanowska, M., Prysak, D., Mrózek, S. (2021). *Analiza praktyki szkolnej i charakterystyka szkoły efektywnie realizującej edukację włączającą w praktyce – raport z badań*. Warszawa: MEiN.
- Grzywak-Kaczyńska, M., (1988). *Trud rozwoju*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

- Kanclerz, B. (2020). Realizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole – założenia systemowe a rzeczywistość edukacyjna. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 588(3), 16–25.
- Klus-Stańska, D., (2018). *Paradygmaty dydaktyki: myśleć teorii o praktyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kościółek, A. (2014). Cechy i zadania dobrego mediatora. W: A.M. Arkuszewska, J. Plis (red.), *Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Knopik, T., Wiejak, K., Humenny, G., Płatkowski, B. (2021). *Raport z badania: Monitorowanie uwzględniania zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów w procesie kształcenia*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Lewandowska-Kidoń, T. (2019). Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole jako szansa na przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J. Paedagogia-Psychologia*, 32(2), 69–81.
- Łaska, B. (2019). *Prawo oświatowe a edukacja włączająca*. Warszawa: ORE.
- Mikler-Chwystek, A. (2017). *Trudności w uczeniu się i zaburzenia zachowania występujące u małych dzieci*. Warszawa: Difin.
- Paszkwicz, A. (2017). *Skuteczna praca z wychowankiem niedostosowanym społecznie w grupie socjoterapeutycznej*. Warszawa: Difin.
- Sochańska-Kawiecka, M., Makowska-Belta, E., Milczarek, D., Morysińska, A., Zielińska, D.A. (2015). *Włączający system edukacji i rynku pracy – rekomendacje dla polityki publicznej*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Szczepkowska, K. (2019). *Edukacja włączająca w szkole – szanse i wyzwania*. Warszawa: ORE.
- Tabernacka, M. (2009). *Negocjacje i mediacje w sferze publicznej*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zaorska, M. (2020). Integracja społeczna i edukacja integracyjna w opinii nauczycieli oraz rodziców uczniów klas ósmych ogólnodostępnej szkoły podstawowej. *Niepelnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 37, 186–200.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r. poz. 1643).

Psychological and pedagogical support at school and in the counseling centre. Current state and directions of change

Summary

This article is based on a literature review and the current legal status regulating the way in which aid is provided in the education system. In educational institutions – centers, kindergartens, public, integration and special schools, specialist counseling centers, sociotherapeutic and community centers, in boarding schools and youth centers, psychological and pedagogical counseling centers, recommended psychological and pedagogical support classes are carried out. The article presents the conditions conducive to the optimization and improvement of the effectiveness of the recommended public aid in education. The article also outlines the directions of changes in the provision of psychological and pedagogical help in the future.

Keywords: psychological help, pedagogical help, educational institutions.